

AZ APÁK ÉS ANYÁK ÖNKÉNTESSÉGE AZ ISKOLÁKBAN¹

FÉNYES HAJNALKA² – CSÁK ZSOLT³

DOI: <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2024.3.35-58>

Absztrakt

A tanulmány a szülők önkéntességét vizsgálja az iskolában, mint a szülői bevonódás egyik formáját. A nemzetközi szakirodalom rámutat arra, hogy ha mindkét szülő bevonódik a gyermek iskolával kapcsolatos feladataiba, az növeli a gyermekek eredményességét, viszont az apák ez irányú aktivitása elmarad az anyákétól. Azonban kevés az olyan tanulmány, amely kifejezetten az anyák és apák iskolai önkéntességét veti össze. Elemzésünk kutatási kérdése, hogy egyrészt milyen eltérések vannak az anyák és apák iskolai önkéntességében egy közép- és kelet európai mintában. Másrészt, hogy milyen tényezők befolyásolják a szülők önkéntességét a szülő nemén túl. Az adatok egy szülővel készült kérdőíves felmérésből származnak, melyben magyarországi és határon túli magyar szülők vettek részt (N=1002). Az elemzés során a kétváltozós módszerek mellett lineáris regressziós modellek keretében is vizsgáltuk a szülői önkéntességet befolyásoló tényezőket. Eredményeink szerint a kérdőívet kitöltő szülő által jellemzett (feltehetőleg kevésbé motivált) szülőársak esetén volt csak egyértelmű az anyák magasabb részvételi hajlandósága az iskolai önkéntességben. A szülők további háttérjellemzői viszont – az önkéntesség domináns státuszmodelljével összhangban – a motivált kitöltő szülők esetén voltak fontos differenciáló tényezők. Végül erős hatása volt az intézményszintű változóknak, miszerint az általános iskolákban, valamint az egyházi és alapítványi iskolákban szignifikánsan nagyobb a szülők iskolai önkéntessége, a szakirodalmi eredményekkel összhangban. Összességében tehát a szülők, és köztük az apák bevonása az önkéntes feladatokba az iskolán is múlik, és sikeres bevonás esetén ebből mind az iskola, mind a gyermekek profitálhatnak.

Kulcsszavak: szülők, önkéntesség, alap- és középfokú oktatás, nemi különbségek, kvantitatív elemzés

---

¹ A tanulmány alapját képező „Pedagógusok szülői elköteleződést erősítő képességének fejlesztése” című kutatás az MTA-DE Családok és Tanárok Kooperációja Kutatócsoport keretében készült, amit a Magyar Tudományos Akadémia Közoktatás-fejlesztési Kutatási Programja támogat. A cikk a Kulturális és Innovációs Minisztérium EKÖP-24-2 kódszámú Egyetemi Kutatói Ösztöndíj Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

² Fényes Hajnalka (PhD), közgazdász - szociológus, habilitált egyetemi docens, Debreceni Egyetem, Szociológia és Szociálpolitika Tanszék

³ Csák Zsolt, CHERD-Hungary gyakornoka, MTA-DE Családok és Tanárok Kooperációja Kutatócsoport tagja

Volunteering in the schools – Differences between mothers and fathers

Hajnalka Fényes – Zsolt Csák

Abstract

The study examines the volunteering activities of parents at school as a form of parental involvement. The international literature points out that if both parents are involved in the children's school-related tasks, it increases the children's performance. However, fathers' involvement lags behind that of the mothers, and there are only few studies that compare the involvement of mothers and fathers at school. Therefore, the first research question of this study is what differences are in a Central and Eastern European sample with regard to the parental volunteering at in schools between mothers and fathers. The second research question is that what factors influence parents' volunteering beyond their gender. The data comes from a survey with parents, in which Hungarian parents from Hungary and beyond the border participated (N=1002). During the analysis, in addition to bivariate methods, we also analysed the factors influencing parental volunteering in the framework of linear regression models. Our results based on the responses of parents who filled the questionnaire show that a higher willingness of mothers to participate in school volunteering activities was only evident in the case parents, who were generally and presumably less motivated in volunteering. However, further individual characteristics of the parents, in accordance with the dominant status model of volunteering, were important differentiating factors in the case of parent who were motivated in responding the questionnaire. Finally, in line with the literature, the institution-level variables strongly impacted the involvement of parents in volunteering at school, and it was significantly high in primary schools, in parochial or privately maintained schools. Overall, the involvement of parents, including fathers, in volunteering activities also depends on the school, and in case of successful involvement, both the school and the children can benefit from it.

Keywords: parents, volunteering, primary and secondary schools, gender differences, quantitative analysis

---

BEVEZETÉS

A magyarországi iskolai bevonódás-vizsgálatok (Imre 2015; Bacskai 2020; Csók – Pusztai 2022; Kovács et al. 2022; Pusztai – Fényes 2022; Hrabéczy et al. 2023; Bacskai et al. 2024; Pusztai et al. 2024), a feltáró jellegű kvalitatív apai bevonódást középpontba helyező kutatások (Takács 2017; Sztáray Kézdy – Drjenovszky 2021; Csák 2023; Csák – Fényes 2023), valamint a különböző családkutatások (Dusa et al. 2019; Engler et al. 2021, 2022) megfelelő alapot jelentenek az apai és anyai bevonódás kvantitatív adatokkal történő vizsgálatához. A PISA 2018 vizsgálat szerint a közép- és kelet európai régióban – a szülői bevonódás változói közül – éppen a szülői önkéntesség terén nem volt tapasztalható lemaradás a többi OECD-országhoz képest (OECD 2019). E felvétel óta Magyarországon nem rendelkezünk friss adatokkal a szülők

iskolai önkéntességéről, ezért különösen fontos e jelenségnek kvantitatív módszertannal történő vizsgálata.

A jelen tanulmány betekintést ad az iskolai szülői önkéntesség mértékébe, azonban fő kutatási kérdése, hogy melyek a szülői önkéntességét befolyásoló tényezők, és ezen belül milyen eltérések vannak az anyák és apák önkéntessége között. Kutatásunk célja, az apák és anyák önkéntességének vizsgálata mellett, a fenti háttértényezők hatásának vizsgálata a szülők iskolai önkéntességére. Végül pedig az eredmények segítségével javaslatokat is megfogalmazunk az apák nagyobb iskolai bevonódása és önkéntes szerepvállalása érdekében.

A SZÜLŐK ISKOLAI ÖNKÉNTESSÉGE, MINT A SZÜLŐI BEVONÓDÁS EGYIK FORMÁJA A SZAKIRODALMI ELEMZÉSEK TÜKRÉBEN

A szülők és gyermekeik közötti kapcsolat formáit és hatásait – az iskola tekintetében – régóta kutatják a nemzetközi szakirodalomban. Hoover-Dempsey és Sandler (1997) a szülői bevonódás alatt a szülők azon otthoni és iskolai tevékenységeit értik, melyek a gyermekek tanulásához kapcsolódnak. Epstein (2010) megkülönbözteti a szülők bevonódásának két típusát, az otthoni és az iskolai bevonódást. Ezen belül az iskolához kötődő szülői szerepvállalás egyik formája az önkéntesség, mint például a tanárok és a diákok, segítése az osztályban és az iskolai rendezvényeken (Epstein 2010). Számos kutatás kiemeli, hogy a szülők önkéntessége az iskolában pozitív hatást gyakorol a gyermek iskolai eredményességére (Muller 1998; Hill – Tyson 2009; Xu et al. 2010; Froiland – Davison 2014; Wang – Sheikh-Khalil 2014). A kutatók szerint ennek oka többek közt, hogy a szülők iskolai tevékenységei az oktatás fontosságát tükrözik a gyermekük felé, másrészt a tanárokkal kialakult jobb kapcsolat – a jobb szülő-tanár kommunikáción keresztül – hatékonyabb tanítás-tanulás folyamatot hordozhat magával.

Az önkéntesség alatt a szakirodalom az önként, szabadon választott segítő tevékenységeket érti, melyek jutalom vagy egyéb ellenszolgáltatás nélkül történnek (Snyder – Omoto 2008). A szülők önkéntességével az iskolában a nemzetközi szakirodalomban több szerző is foglalkozott – lásd erről bővebben Kocsis és szerzőtársai szisztematikus irodalomelemzését (Kocsis et al. 2022) –, de Magyarországon a szülői bevonódást vizsgáló kutatásokat inkább más célokból kifolyólag végezték. Vizsgálják a szülői bevonódás és a gyermek eredményessége közti kapcsolatot (Bacsikai et al. 2024), az iskolai szociális munkások és szülők viszonyát (Csók –

Pusztai 2022), a szülői bevonódás és a reziliencia kapcsolatát (Hrabéczy et al. 2023), a bevonódás és a sportteljesítmények kapcsolatát (Kovács et al. 2022), a bevonódás és a kapcsolati tőke összefüggéseit (Kovács et al. 2024), a szülők és tanárok közti kommunikációt (Major 2023), a szülők otthoni gyermeknevelési elveinek hatásait (Tódor 2023), a vallásosság és az otthoni bevonódás kapcsolatát (Pusztai et al. 2024), illetve a szülői bevonódást az egyházi iskolákban (Pusztai – Fényes 2022). Egyes esetekben azonban szerepelnek bennük adatok a szülők iskolai önkéntességére vonatkozóan is (Lannert – Szekszárdi 2015; Imre 2017).

A szülők iskolai önkéntességével kapcsolatos nemzetközi szakirodalom szisztematikus elemzése mentén négy fontos témakör azonosítható Kocsis és szerzőtársai (2022) munkája alapján:

1. ki kezdeményezte az önkéntességet,
2. milyen jellemzőkkel bírnak az önkéntes szülők, és milyen tényezők befolyásolják az önkéntességet,
3. milyen az önkéntesség hatása és melyek az önkéntesség motivációi, és végül
4. milyen típusai vannak a szülők iskolához köthető önkéntes tevékenységeinek.

Jelen tanulmányban a második kérdéskört fejtjük ki bővebben, de előtte röviden összefoglaljuk a másik három kérdésre kapott válaszokat is. (1) Kocsis és szerzőtársai (2022) áttekintése alapján ritkán fordul elő, hogy maguk a szülők kezdeményezzék az önkéntességet, pár esetben civil szervezetek vagy kutatócsoportok kezdeményezik azt, a legtöbb esetben azonban az iskola és a tanárok kezdeményezésére történt a szülők bevonása. (3) A szülők iskolai önkéntességének Georgiou (1996) szerint pozitív hatása van a gyermek iskolai teljesítményeire, míg Lemmer (2007) és Brent (2000) leírja, hogy a szülők önkéntessége pozitív hatással van a pedagógusokra is azáltal, hogy az csökkenti a pedagógusok túlterheltségét és a stressz-szintjét. Lemmer (2007) továbbá rámutatott arra, hogy a szülők bevonásával csökkent a vizsgált iskolákban az iskolakerülés és a késés, illetve erősödött a közösségi szellem. Myers (2022) kiemeli, hogy a szülők önkéntességének a gazdasági haszna is jelentős erőforrás az iskola számára, hiszen a szülők egyes önkéntes tevékenységei helyettesíthetik más főállású szakemberek bevonását. (4) Végül, az önkéntes tevékenységek típusait tekintve, azok többsége az iskolai munkához vagy a tanórán kívüli tevékenységekhez kötődött. Az iskolán kívüli önkéntes tevékenységek például egészségügyi-, sport-, informatikai-, valamint kulturális- és közösségi aktivitásokhoz kötődtek.

A szülők neme szerinti különbségek az iskolai bevonódásban

Az anyák és apák bevonódásának különbségei a nemzetközi szakirodalomban

Az anyai bevonódás általában nagyobb, mint az apai, a fejlett országok többségében (Crouter et al. 1993; Muller 1998; Kim – Hill 2015; Kim 2018; Brooks – Hodkinson 2022). Az anyák aktívabbak még a szülők és tanárok közötti online interakciók tekintetében is (Blau – Hameiri 2012; Blau – Hameiri 2017). Konkréten az apák és anyák iskolai önkéntes tevékenységével kapcsolatban kevés tanulmányt találunk, még a nemzetközi szakirodalomban is. Kilger (2020) tanulmányában 35-61 éves svéd apák jelentek meg az apa és az edző kettős pozíciójában. Az önkéntességük pozitív hozamai mellett (pl. szorosabb kapcsolat a tanárokkal és saját gyermekükkel) Kilger kitért az apák edzői és szülői szerepe közötti belső vívódásokra is. Bayley és szerzőtársai (2009) is az apákat vizsgálták, akik az Egyesült Királyságban szülőknek szóló programokban vettek részt, az akadályokra és a jó gyakorlatokra összpontosítva. Végül, Hekmat Malluhi és Nayel Alomran (2019) Abu Dhabiban egy olyan apát mutat be, aki heti két óra edzést ajánlott fel túlsúlyos diákoknak. Coco és munkatársai (2007) viszont olyan önkéntes projektekről számoltak be Ausztráliában, amelyekben túlnyomórészt nők vettek részt (szülők, tanárok, projekt-koordinátorok), ami összhangban van a szülői bevonódás-kutatások eredményeivel, mely szerint az anyák jóval aktívabbak, mint az apák.

A magyarországi apák és anyák iskolai bevonódásának különbségei

A magyarországi apákkal kapcsolatos kutatások fókuszában a nemi szerepek (Spéder 2011), illetve egyes kutatásokban az otthoni bevonódás áll (Takács 2017; Fényes – Pusztai 2020; Sztáray Kézdy – Drjenovszky 2021). Összességében az apák és anyák iskolai bevonódásának különbségeiről alig tudunk valamit. Az iskolával kapcsolatos szülői kérdőíveket túlnyomóan az anyák töltik ki, mely alapján feltételezhetjük, hogy az iskola inkább az anyai szerepkörhöz tartozik (Imre 2015; Bacskai 2020). Kisgyerekes apákkal készült kvalitatív interjúk eredmények (Csák 2023; Csák – Fényes 2023) szerint az apák otthon inkább bevonódnak, mint az iskolában. Az iskolában főleg az informális rendezvényeken (sport, szabadtéri főzés stb.) vesznek részt, és csak néhány apa jár el szülői értekezletre vagy fogadóórára, akkor is inkább az anyákkal együtt.

Az anyai és apai bevonódás hatásai a gyermek eredményességére

A nagyobb apai bevonódásnak hasonlóan pozitív a hatása a gyermek eredményességére, mint az anyáé. Az apai bevonódás akár otthon, akár az iskolában jelentősen növeli a gyermekek

teljesítményeit (Nord et al. 1998; Wang – Sheikh-Khalil 2014; Kim – Hill 2015; Pribesh et al. 2020; Lazović et al. 2022). Sung Won Kim és Nancy Hill (2015) metaanalízise szerint az apai szerepvállalás összességében elmarad az anyai bevonódástól, de a gyerekek tanulmányi teljesítményére gyakorolt hatásuk hasonló. Nord és munkatársai (1998) szerint is, ha mindkét szülő részt vesz az iskolához köthető feladatokban, abból jelentősen profitálhatnak a gyermekek.

Az apák kisebb bevonódásának okai

A jelenség hátterében – a közvélekedéssel szemben – nem csupán az elsődleges kenyérkereső szerep és a munkahelyi elfoglaltságok állnak, hanem vannak jelek az anyák kapuőr szerepére is (lásd Norman 2017; Lee 2019; Brooks – Hodgkinson 2022; Miller et al. 2022;), illetve az iskolák sem fókuszálnak eléggé az „apakompatibilis” élményközpontú, gyakorlatias, mozgásalapú programokra, melyeken az apák szívesebben vennének részt (Csák – Fényes 2023). A „kapuőrzés” kifejezést a szakirodalom arra a jelenségre használja, amikor az anyák nézete, felfogása és attitűdje elrettenti az apákat az iskolai bevonódástól, és az anyák az iskolai bevonódást saját, kizárólagos területükként kezelik. Az apák bevonódását befolyásolják a munkahelyi körülmények is, és az apák is tapasztalják a munka-magánélet egyensúly problémáit (Jordan 2009; Fagan – Norman 2016; Burgess – Davies 2020; Grau-Grau 2020). A rugalmas munkavégzés például lehetőséget biztosít, hogy az apák munkaidőben is részt vegyenek egyes iskolai feladatokban (Lee 2019). Igaz továbbá az is, hogy azok a szülők, akiknek rugalmas a munkaideje és kevesebb órát dolgoznak, nagyobb valószínűséggel vállalnak önkéntes munkát is az iskolában (DeCusati – Johnson 2004; Barnett et al. 2020).

A szülők iskolai önkéntességét befolyásoló további tényezők a nemzetközi elemzések szerint

A szülő neme mellett egyéb szociodemográfiai és más (intézményi szintű) háttérváltozók is befolyásolják a szülők iskolai önkéntességét.

Életkor és lakóhely

Brent (2000) iskolai önkénteseket vizsgáló tanulmányából kiderült, hogy az intézményekben a legtöbb önkéntes 36 és 55 év közötti, külvárosi vagy vidéki lakos volt.

Kedvezőbb társadalmi státusz és vallásosság

Számos kutatás rámutat továbbá, hogy a szülők iskolai részvéte sokkal gyakoribb kedvezőbb társadalmi státusz esetén (Bogenschneider 1997; Gutman – Eccles 1999; Pepe – Addimando 2014; Wang – Sheikh-Khalil 2014; Bhargava – Witherspoon 2015; Guo et al. 2018; Pribesh et

al. 2020; Gibbs et al. 2021). Ennek egyik fő oka a hátrányos helyzetű szülők és az iskola eltérő kommunikációja, világnézete és attitűdje, valamint az ebből fakadó tanár-szülő távolság (Warrington 2013; Behtoui – Strömberg 2020; Lai 2020). Az önkéntesség domináns státuszmodelljével összhangban (lásd Smith 1994) szintén kimutatható, hogy például a magasabb iskolai végzettségű anyák nagyobb valószínűséggel vállalnak önkéntes munkát, mint az alacsony iskolázott társaik (Barnett et al. 2020). Cheryl DeCusati és James Johnson (2004) eredményei is alátámasztják, hogy a magasabban iskolázott szülők jobban érzik magukat az iskolában és az önkéntes projektekben. John Wilson (2000) rámutat továbbá arra is, hogy a vallásosság is növeli az önkéntesség esélyét.

Családi állapot és gyerekszám

Brent (2000) iskolai önkénteseket vizsgálva kimutatta, hogy az önkéntesek többsége házas. Ezzel összhangban az is kimutatható, hogy az elvált anyák alacsonyabb iskolai bevonódást mutatnak, mint a házas vagy élettársi kapcsolatban élők (Pribesh et al. 2020). Azonban a gyermekeiket egyedül nevelő apák inkább bevonódnak, mint házas társaik (Nord et al. 1998). Ennek egyik lehetséges magyarázata az, hogy az apákat általában alacsonyabb iskolai bevonódás jellemezi, de válás után átveszik az iskolával való kapcsolattartás feladatát, ami korábban „csak” az anyai szerepkör részét képezhette. Gee (2011) továbbá rámutat, hogy ha a szülőknek több gyermeke jár ugyanabba az iskolába, gyakrabban végeznek önkéntes munkát, mivel ez „jobban megtérül” számukra.

A gyermek életkora és neme

A szülők iskolai bevonódása a gyermek életkorának előrehaladtával csökken (Nord et al. 1998; Bhargava – Witherspoon 2015; Lee 2019). Egyes kutatások szerint az is kimutatható, hogy a lánygyermekek esetén gyakrabban vonódnak be a szülők, mint a fiúk esetén (Carter – Wojtkiewicz 2000), bár Nord és szerzőtársai (1998) szerint az apák épp a fiúgyermekek esetén vonódnak be nagyobb valószínűséggel. Kim és Hill (2015) azonban nem talált különbséget az apai bevonódásban a gyermek neme szerint.

Az iskola mérete és fenntartója

Patrick Walsh (2010) arra mutatott rá, hogy a kisebb iskolákban hatékonyabb a szülők bevonása a különböző feladatokba. Feltételezhető, hogy egyes iskolatípusokban (például alapítványi iskolák) a szülői önkéntesség iránti nagyobb igény továbbá az iskola pénzügyi forrásainak hiányából is fakadhat (OECD 2019). James Coleman (1988) kimutatta azt is, hogy

az egyházi intézmények valamivel sikeresebbek az iskolaközösség megerősítésében és a szülők iskolai önkéntes munkába való bevonásában.

Az iskola típusa

Az általános iskolákban gyakoribb a szülők bevonódása, mint középfokon (Kocsis et al. 2022), melynek hátterében áll, hogy a serdülők önállóságra való törekvésével a szülők iskolai jelenléte „nemkívánatossá” válik (Hill – Tyson 2009; Kim – Hill 2015).

A KUTATÁS KÉRDÉSEI ÉS HIPOTÉZISEI

Kutatásunkban egy, a szülők körében végzett, nagymintás, magyarországi (ezen belül regionális) és határon túli lekérdezés adatbázisa alapján, kvantitatív módszerekkel vizsgáljuk az apák és anyák iskolai önkéntességét, mint a szülői iskolai bevonódás egyik formáját. Kutatásunk fő kérdései, és az ezekhez kapcsolódó hipotéziseink a szakirodalom alapján a következők:

K1: Milyen különbségek vannak az anyák és apák iskolai önkéntesség-vállalásában?

H1: Az anyák nagyobb arányban vállalnak önkéntes tevékenységet az iskolában, mint az apák, mivel a szakirodalom (Crouter et al. 1993; Muller 1998; Kim – Hill 2015; Kim 2018; Brooks – Hodgkinson 2022) szerint az anyák általában is aktívabbak az iskolához köthető feladatokban. Elképzelhető azonban, hogy az anyák és apák a háttérváltozók (iskolázottság, életkor, vallásosság stb.) tekintetében különböznek, és e kontrollváltozók bevonása után már nem lesz kimutatható az anyák magasabb fokú bevonódása az iskolai önkéntességben.

K2: Milyen hatása van a szülők további szociodemográfiai mutatóinak (kor, családi állapot, gyerekszám, iskolai végzettség, szubjektív anyagi helyzet, településtípus, vallásos önbesorolás) és a gyerek nemének a szülői önkéntességre?

H2: Az önkéntesség domináns státuszmodelljével (Smith 1994) összhangban a magasabb iskolai végzettségű és jobb anyagi helyzetű szülők inkább végeznek önkéntes tevékenységet az iskolában (DeCusati – Johnson 2004; Barnett et al. 2020), továbbá a vallásosság is felhajtóerőt jelent az önkéntességre. A családi állapot hatása ellentmondásos, a házaspáros anyák és az elvált apák esetén lehet nagyobb a bevonódás (Pribesh et al. 2020; Nord et al. 1998). Feltételezzük, hogy a több gyerek is növeli a szülők önkéntes-bevonódását, főleg, ha azok azonos iskolába járnak (Gee 2011). Továbbá a lánygyermek esetén nagyobb lesz a szülői bevonódás, mint a fiúgyermek esetén (Carter – Wojtkiewicz 2000).

K3: Milyen hatása van az iskola jellemzőinek (iskolatípus, fenntartó) a szülők önkéntességére?

H3: Az általános iskolákban (Nord et al. 1998; Bhargava – Witherspoon 2015; Lee 2019), illetve az egyházi és alapítványi iskolákban (Coleman 1988; Walsh 2010) gyakoribb lesz a szülői bevonódás, így a szülői önkéntesség is.

A KUTATÁS MÓDSZERTANA

Adataink egy 2022-es, szülők körében végzett, nagymintás, regionális felmérésből származnak (a továbbiakban MTA-DE-CSATOKK Szülői Survey 2022, N=1002). A lekérdezésben szereplő iskolák kiválasztása szakértői mintavétellel történt, ahol az iskolatípust tekintve két szinten, az általános iskola felső tagozatán és középfokú intézményekben keresték fel a szülőket. Mivel nehezen elérhető populációról volt szó, a szülőket az adott iskolában hólabda módszerrel találták meg.

A minta

- egyrészt 62,2 százalékban magyarországi regionális adatokat tartalmazott, amelyből 31,5 százalék Hajdú-Bihar (N=196), 37,9 százalék Szabolcs-Szatmár-Bereg (N=236), 24,8 százalék Borsod-Abaúj-Zemplén (N=154), 3,9 százalék pedig Jász-Nagykun-Szolnok megyében (N=24) került felvételre. A magyarországi kitöltők továbbá 1,1%-a egyéb (N=7) megyékből származnak, valamint a 0,8 százaléka (N=5) nem adott meg megyére vonatkozó adatot.
- másrészt 37,7 százalékban határon túli adatokból állt össze, amelyből 66,9 százalék erdélyi (N=253), 33,1 százalék kárpátaljai (N=125) magyar anyanyelvű szülő.

Mivel kutatásunk legfontosabb célja az apák és anyák önkéntességének összevetése, a kérdőív alapján első lépésben egy kétértékű változót képeztünk (1: anya vagy nevelőanya, 850 fő, 85,3 százalék és 2: apa vagy nevelőapa 131 fő, 13,2 százalék). Az egyéb kitöltőket adathiányként kezeltük (15 fő, például nevelője, gyámja, nővére a törvényes képviselő, testvér, nagyszülő, nagymama, nagypapa), így N=981 fő lett az érvényes esetek száma. Mivel voltak adatok a szülőtárs önkéntességével kapcsolatban is, a szülőtárs nemét is kétértékűvé kódoltuk [1: anya/nevelőanya 103 fő, (16 százalék), 2: apa/nevelőapa, 536 fő, (84 százalék)]. Hasonlóan a kitöltő neméhez, az egyéb válaszokat itt is adathiányként kezeltük. Itt jóval több volt az adathiány, összesen 363 fő, melyből 25 esetben volt egyéb (nem apa vagy anya) szülőtárs

megjelölve, és 338 esetben vagy nem volt szülőtárs, vagy a kitöltőnek nem volt információja róla. Ebben az esetben N=639 fő lett az érvényes esetek száma.

A kérdőív lehetőségeit figyelembe véve kutatásunk függő változója két, a szülők és szülőtársak iskolai önkéntességével kapcsolatos kérdés volt: „volt olyan az elmúlt 12 hónapban, hogy önkéntes tevékenységet végeztem a gyermekem iskolájában”, illetve „volt olyan az elmúlt 12 hónapban, hogy szülőtársam önkéntes tevékenységet végzett a gyermek iskolájában”. A változókat egy 5 fokú Likert-skálával mértük, a kérdéssel való egyetértés mentén (1: egyáltalán nem ért egyet, 2: nem ért egyet, 3: részben egyetért, részben nem, 4: egyetért, 5: teljesen egyetért). A változók leíró statisztikáját lásd az 1. táblázatban. A mutató átlaga 2,3-3 közötti, ami arra utal, hogy az önkéntesség közepesen gyakran fordulhat elő a szülők körében. Látható az is, hogy a magyarországi almintában valamivel gyakoribb az önkéntesség, mint a határon túli térségekben (ennek magyarázatára majd visszatérünk az összegzésben).

1. táblázat. Az önkéntességre vonatkozó változó leíró statisztikája

Volt olyan az elmúlt 12 hónapban, hogy önkéntes tevékenységet végeztem a gyermekem iskolájában.	Teljes minta	Szülő: M=2,5 SD=1,36 (N=996)
		Szülőtárs: M=2,3 SD=1,26 (N=644)
	Magyarországi almintá	Szülő: M=2,57 SD=1,35 (N=618)
		Szülőtárs: M=2,35 SD=1,28 (N=300)
	Határon túli almintá (Erdély és Kárpátalja)	Szülő: M=2.36 SD=1.36 (N=376)
		Szülőtárs: M=2.26 SD=1.25 (N=343)

Forrás: MTA-DE-CSATOKK Szülői Survey 2022.

Elsőként kétváltozós elemzéssel hasonlítottuk össze az apák és anyák önkéntességét, majd pedig két regressziós modellt teszteltünk, ahol az első függő változó a kitöltő szülő, a másik pedig a szülőtárs önkéntes bevonódása volt. ⁴A modellekbe, a szülő neve mellett

⁴ A regresszióban a családi állapot három dummy változó volt, házas (1,0), élettárs (1,0), elvált (1,0), és a nőtlen, hajadon, özvegy vagy egyéb kategória volt a referencia. A település típus két dummy változó volt: főváros vagy megyeszékhely (1,0), egyéb város (1,0), és a község volt a referencia kategória. A vallásosság két dummy változó volt: az egyház tanításait követi (1,0), maga módján vallásos (1,0), és a nem tudja vagy nem vallásos volt a referencia kategória. Végül a szülő vagy szülőtárs elvégzett osztályainak száma egy folytonos mutató volt, ahol a legfeljebb nyolc osztály [6], szakmunkásképző, szakiskola (érettségi nélkül) [11], szakközépiskola, technikum (érettségivel) [12], gimnázium [12], főiskola vagy egyetem [15], doktori fokozat [20] szerepeltek.

kontrollváltozóként szerepeltek a szülők egyéb szociodemográfiai jellemzői, továbbá az iskola típusa (általános iskola felső tagozat vagy középiskola) és fenntartójának státusza, illetve a gyermek neme. A magyarázó változókat lépcsőzetesen vontuk be a modellekbe. A magyarázó változók leíró statisztikáját lásd a 2. táblázatban.

2. táblázat. A regresszióban szereplő magyarázó változók leíró statisztikája

Kitöltő szülő neme	anya, nevelőanya	85,3%
	apa, nevelőapa	14%
Szülőtárs neme ⁵	anya, nevelőanya	16%
	apa, nevelőapa	84%
Kitöltő szülő életkora (átlag)	M=44,22 (min=14, max=74), SD=6,85	
Családi állapota	házas	76,7%
	élettársi kapcsolat	8,8%
	elvált	7,7%
	egyéb (referencia)	6,8%
Gyerekek száma (átlag)	M=2,41 (min=1, max=11), SD=1,24	
Szubjektív anyagi helyzete	mindenünk megvan, és jelentős kiadásokra is telik (4)	43,3%
	mindenünk megvan, de nagyobb kiadásokra nem telik (3)	51,1%
	előfordul, hogy a mindennapi kiadásokra sem telik (2)	3,4%
	gyakran előfordul, hogy a mindennapi kiadásokra sem telik (1)	2,1%
Településtípusa	főváros vagy megyeszékhely	23,2%
	város	46,7%
	község(referencia)	30,1%
Vallásossága	Az egyház tanításait követi	34,1%
	Vallásos a maga módján	47,1%
	Nem tudja vagy nem vallásos (referencia)	18,8%
Elvégzett osztályainak száma (átlag)	kitöltő szülő:	M=12,84 (min=6, max=20), SD=2,7
	szülőtárs:	M=12,28 (min=6, max=20), SD=2,59
Gyermek iskolájának típusa	általános iskola felső tagozat (1)	41%
	Középiskola (0)	59%
Gyermek iskolájának fenntartója	egyházi, alapítványi vagy magán (1)	23,7%
	tankerületi, szakképzési centrum, önkormányzati, felsőoktatási intézmény, kisebbségi önkormányzati vagy egyéb (0)	76,3%
Gyermek neme	fiú (1)	44,9%
	lány (0)	55,1%
Kitöltő országa/régiója	Magyarország (1)	62,2%
	Erdély vagy Kárpátalja (0)	37,8%

Forrás: MTA-DE-CSATOKK Szülői Survey 2022. (N=1002)

⁵ Amennyiben a szülőtársra is volt külön adatunk, azt is feltüntettük, és a regresszióba is bevontuk.

Látható, hogy a kitöltő szülők többsége anya, míg a szülőtársak többsége apa, ahogy az várható is volt. A kitöltő szülők életkora elég széles skálán mozgott, mivel az egyéb kitöltők közt voltak testvérek és nagyszülők is, mindazonáltal az átlagéletkor (44 év) összhangban azzal, hogy a mintában az általános iskola felső tagozatosok és középiskolások szülei voltak. A minta háromnegyede házas volt, 10 százalék alatt maradt az élettársi viszonyban élők és az elváltak aránya is. A gyerekszám átlagosan 2,4 volt. Az anyagi helyzetenél a differenciáló tényező láthatólag az volt, hogy telik-e nagyobb kiadásokra a családnak vagy nem, a szubjektív besorolás során a szülők alig sorolták magukat be az alsó két kategóriába. A minta 30 százalékát jelölt meg falusi lakóhelyet, 23 százalék megyeszékhelyet, a többség kisebb városokban élt. Elég magas volt a vallásos szülők aránya, a minta harmada az egyház tanításait követi, és majdnem fele „a maga módján vallásosnak” sorolta be magát. A szülők iskolai végzettsége átlagosan érettségi volt, akár a kitöltőket, akár a szülőtársakat tekintjük. A minta 40 százalékát tették ki az általános iskola felső tagozatos, és 60 százalékát a középiskolás gyereket nevelő szülők. A minta közel negyede volt alapítványi vagy egyházi fenntartású iskolában tanuló gyerek szülője. A gyerekek nemét tekintve valamivel több lány került be a mintába, mint fiú. Végül, ahogy már írtuk, a minta körülbelül kétharmada volt magyarországi lakos, míg a többiek erdélyi vagy kárpátaljai szülők voltak.

EREDMÉNYEK

A szülők neme szerinti különbségek az iskolai önkéntesség vállalásában

A kitöltő neme szerint nem volt szignifikáns különbség az önkéntesség fenti (lásd 1. táblázat) változójával kapcsolatban kétváltozós módszerekkel,⁶ sem a teljes mintában, sem a két, területileg bontott almintában. Ez azt mutatja, hogy a kitöltő apák nem mutatnak alacsonyabb részvételi hajlandóságot az anyáktól. Azonban az iskolai bevonódást tekintve voltak adatok a szülőtársról is, és ez többet elárulhat, hiszen a kérdőívet feltehetőleg a motiváltabb, az

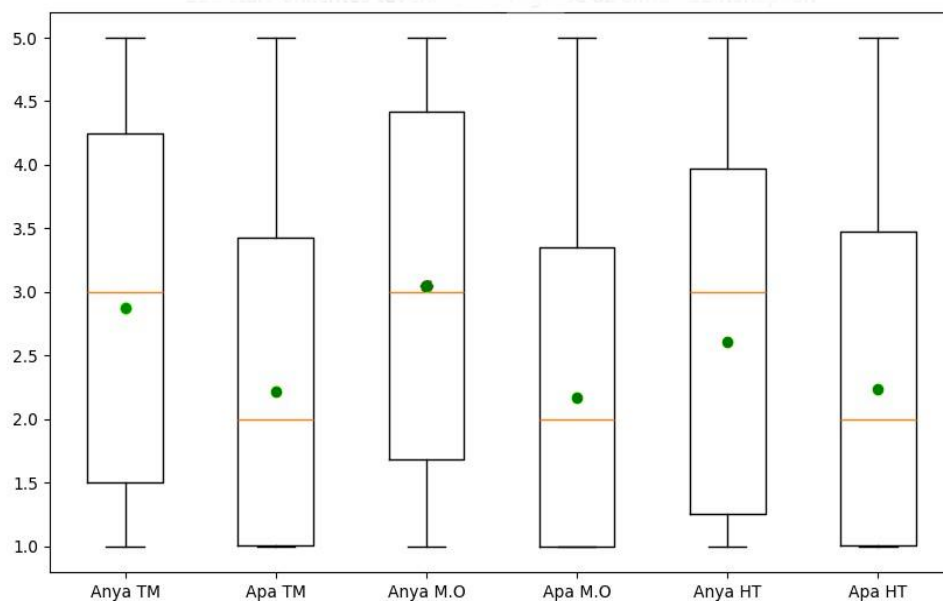
---

⁶ Lefuttatva a normalitás-tesztet, egyik változó sem volt normális eloszlású, így nem parametrikus Mann-Whitney U-tesztet futtattunk, mivel a kitöltő és a szülőtárs neme is kétkategóriás változó.

iskolába jobban bevonódó szülők töltötték ki. A másik szülő bevonódásáról, ugyan csak a kitöltő elmondásában, de fontos további információkat kaphattunk.⁷

A szülőktársak neme szerint azonban több szignifikáns eltérés mutatkozott (lásd 1. ábra). A „Volt olyan az elmúlt 12 hónapban, hogy szülőktársam önkéntes tevékenységet végzett a gyermek iskolájában” kérdésnél az 5 fokú Likert-skála átlaga a szülőktárs anyák esetében 2,87, míg a szülőktárs apák esetén 2,21 volt a teljes mintában. A területileg bontott almintákat tekintve pedig az látható, hogy csak a magyarországi almintában vannak szignifikáns előnyben a szülőktárs anyák. Ahogy láttuk az 1. táblázatban, itt is látható, hogy az önkéntesség a magyarországi almintában jóval gyakoribb, és ráadásul csak itt érvényesül a szülőktárs anyák szignifikáns magasabb bevonódása az apákkal szemben.

1. ábra. A szülőktárs apák és anyák önkéntessége az elmúlt 12 hónapban⁸

Forrás: MTA-DE-CSATOKK Szülői Survey 2022.

⁷ Ha a kitöltő anya/nevelőanya, akkor, ha volt adat a szülőktárs neméről, az 100 százalékban apa volt, míg, ha a kitöltő apa/nevelőapa, akkor a szülőktárs minden esetben anya/nevelőanya volt.

⁸ TM = teljes minta; M.O = magyarországi almintá; HT = határon túli almintá (Kárpátalja és Erdély). A kérdőív kitöltői a „Volt olyan az elmúlt 12 hónapban, hogy szülőktársam önkéntes tevékenységet végzett a gyermek iskolájában” kérdésre 5 fokú Likert skálán válaszoltak, ahol 5=Teljesen egyetért és 1=Egyáltalán nem ért egyet. Az ábrán a zöld pont az átlagot, a narancssárga vonal a mediánt, míg a boxplotok a szórást reprezentálják.

A kitöltő szülők iskolai önkéntességét befolyásoló tényezők egy többváltozós modellben

A továbbiakban lineáris regresszióval vizsgáltuk meg a kitöltő szülők önkéntességét befolyásoló tényezőket. A vizsgálat fő kérdése az volt, hogy kimutathatók-e a kitöltő szülő neme szerinti eltérések a szülői önkéntességben az egyéb kontrollváltozók bevonása után is.

3. táblázat. Lineáris regressziós eredmények a kitöltő szülő önkéntes tevékenységére, mint függő változóra, fokozatosan bevonva a magyarázó változókat

	Beta (szig)	Beta (szig)	Beta (szig)	Beta (szig)	Beta (szig)
Szülő (kitöltő) neme: apa	-0.007	0.001	-0.007	-0.003	-0.004
Szülő (kitöltő) életkora	-0.033	-0.055	-0.005	-0.007	-0.032
Házasi családi állapot	-0.005	-0.030	-0.038	-0.039	-0.036
Élettársi családi állapot	-0.019	-0.035	-0.040	-0.038	-0.049
Elvált családi állapot	-0.054	-0.076	-0.072	-0.073	-0.075
Gyermekek száma		-0.024	-0.040	-0.040	-0.058
Szubjektív anyagi jólét		0.000	-0.006	-0.007	-0.005
Településtípus: főváros vagy megyeszékhely		0.063 #	0.046	0.044	0.036
Településtípus: város		0.121**	0.105**	0.103**	0.077#
Vallás: egyház tanításait követi		0.100*	0.059	0.056	0.124*
Vallás: maga módján vallásos		0.057	0.035	0.030	0.066
Szülő (kitöltő) elvégzett osztályainak száma		0.044	0.052	0.062#	0.088*
Iskola típusa: általános iskola felső tagozat			0.201***	0.201***	0.211***
Iskola fenntartója: egyházi vagy alapítványi			0.117***	0.118***	0.078*
Gyermek neme: fiú				-0.047	-0.043
Ország: Magyarország					0.115***
Adjusted R-négyzet	-0.001	0.010	0.052	0.053	0.068

Forrás: MTA-DE-CSATOKK Szülői Survey 2022. (N=1002) *** p≤0.001, ** p≤0.01, * p≤0.05, #p≤0.1

A szülő neme mellett a szülők egyéb szociodemográfiai jellemzőit, az intézmény fenntartóját és típusát, illetve a gyermek nemét is bevontuk a modellbe, egyfajta kontrollváltozóként. A regresszióba a háttérváltozókat több lépésben építettük be, aszerint, hogy a szülő, az iskola vagy a gyermek jellemzőiről van-e szó (3. táblázat).

Az eredmények szerint a kitöltő szülő neme nem differenciált a tekintetben, hogy részt vett-e önkéntes tevékenységben a szülő, melynek hátterében az állhat, hogy feltehetőleg a motiváltabb szülők töltötték ki a kérdőívet, és közöttük az apák nincsenek lemaradva az iskolai önkéntességben az anyákhoz képest. Ez az eredmény nem módosult a többi háttérváltozó bevonása után sem. Kimutatható volt továbbá, hogy az önkéntesség domináns státuszmodelljével (Smith 1994) összhangban a városi lakóhely, az egyház tanításai szerinti vallásosság, illetve a magasabb iskolai végzettség növeli az önkéntesség előfordulását. Emellett intézményszintű hatások is kimutathatók voltak, és, összhangban a szakirodalommal, az általános iskolákban, illetve az egyházi/alapítványi iskolában gyakoribb a szülők bevonódása. A minta ugyan a bevont országokra nem reprezentatív, de az eredmények a magyarországi kitöltők nagyobb önkéntességét mutatják az erdélyi és kárpátaljai kitöltőkhöz képest.

A szülőtársak iskolai önkéntességét befolyásoló tényezők

Ezt követően lineáris regresszióval megnéztük a szülőtárs önkéntességét befolyásoló tényezőket is, ahol a függő változónk a következő: „Volt olyan az elmúlt 12 hónapban, hogy szülőtársam önkéntes tevékenységet végzett a gyermek iskolájában”. A magyarázó változók hasonlóak voltak, mint a kitöltő szülő esetén, de itt a szülőtárs nemét és iskolai végzettségét emeltük be a modellbe, illetve a szülőtárs koráról és vallásosságáról nem rendelkezünk adatokkal (4. táblázat).

Az eredmények szerint erős hatása volt itt is az intézményszintű változóknak. Összhangban a szakirodalommal, ha általános iskolába vagy egyházi/alapítványi iskolába járt a gyermek, nagyobb volt a szülői önkéntesség előfordulása. Akkor is gyakoribb volt, ha a lánygyermek esetében történt a szülői önkéntesség. Azonban ez esetben meghatározó szerepe volt a szülő nemének is, amely kutatásunk fő kérdéseként is szerepelt. Akárcsak a kétváltozós elemzésnél, itt is az anyák magasabb bevonódása mutatható ki, sőt a többi magyarázó tényező bevonása

után még kicsit erősödött is ez a hatás, melynek oka lehet az, hogy a szülőtársak neme szerint eltérő volt az iskolatípus és a fenntartó.⁹

4. táblázat. Lineáris regressziós eredmények a szülőtárs önkéntes tevékenységére, mint függő változóra, fokozatosan bevonva a magyarázó változókat

	Beta	Beta	Beta	Beta	Beta
Szülőtárs neme: apa	-0.199***	-0.211***	-0.209***	-0.213***	-0.213***
Házassági állapot (kitöltő szülő)	-0.006	0.014	-0.001	-0.005	-0.005
Élettársi családi állapot (kitöltő szülő)	0.001	0.014	0.001	-0.003	-0.003
Elvált családi állapot (kitöltő szülő)	-0.069	-0.057	-0.065	-0.069	-0.069
Gyermekek száma		0.065	0.055	0.054	0.054
Szubjektív anyagi jólét		0.037	0.031	0.026	0.026
Településtípus: főváros vagy megyeszékhely		-0.033	-0.031	-0.035	-0.036
Településtípus: város		-0.037	-0.032	-0.032	-0.033
Szülőtárs elvégzett osztályainak száma		-0.004	0.002	0.010	0.010
Iskola típusa: általános felső tagozat			0.105*	0.107**	0.107**
Iskola fenntartója: egyházi vagy alapítványi			0.093*	0.089*	0.088*
Gyermek neme: fiú				-0.75#	-0.75#
Ország: Magyarország					0.003
Adjusted R-négyzet	0.036	0.034	0.051	0.054	0.053

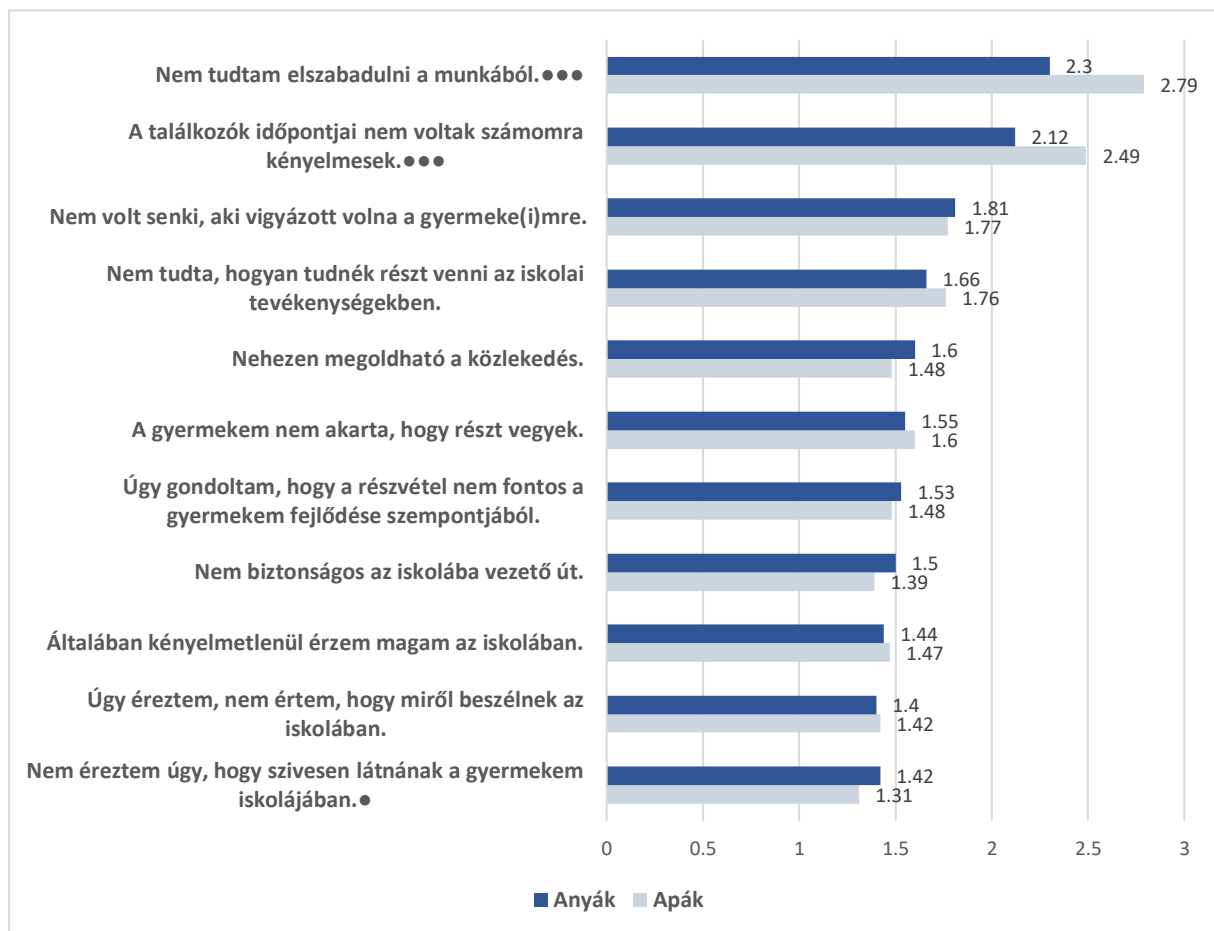
Forrás: MTA-DE-CSATOKK Szülői Survey 2022. (N=1002) *** p<0.001, ** p<0.01, * p<0.05, #p <0.1

⁹ A kereszt táblák eredményei szerint, ha a szülőtárs apa, akkor 46,6 százalékban általános iskola felső tagozatra jár a gyermek, míg, ha anya, ez az arány csak 35 százalék (p=0,029). Továbbá, ha a szülőtárs apa, akkor csak 20,3 százalékban, míg, ha anya a szülőtárs 31,1 százalékban egyház vagy alapítvány az iskola fenntartója (p=0,016).

A következőkben – ugyan ezzel kapcsolatban nem fogalmaztunk meg külön kutatási kérdést – arra is kíváncsiak voltunk, mi akadályozhatja a szülőket az iskolai részvételében. Azonban csak a kérdőívet kitöltő szülőkről voltak adataink, és ahogy láttuk a kitöltő szülők esetén nem volt szignifikáns eltérés a szülői önkéntes tevékenységekben nemenként, még a kontrollváltozók bevonása után sem. A 11 akadály közül kettőben is a kitöltő apák mutattak szignifikánsan magasabb értéket a Mann-Whitney U-teszt szerint (2. ábra). A hagyományos nemi szerepekkel összhangban a kérdőívet kitöltő apák elsősorban a munkahelyi elfoglaltságokra hivatkoztak nagyobb arányban („a találkozók időpontjai nem voltak számomra kényelmesek”, illetve „nem tudtam elszabadulni a munkából”).

2. ábra. Akadályok a szülők iskolai bevonódásában a kitöltő szülő neme szerint

Forrás: MTA-DE-CSATOKK Szülői Survey 2022. (N=1002) *** $p < 0.001$, * $p < 0.1$

ÖSSZEGZÉS

A dolgozat fő kutatási kérdése az volt, hogy milyen különbségek vannak az anyák és apák iskolai önkéntes bevonódásában. Az elméleti részben rámutattunk, hogy az apák bevonódása az iskolai feladatokba kisebb, mint az anyáké, azonban elvétel vannak olyan tanulmányok, melyekben

kifejezetten az anyák és apák iskolai önkéntességét vizsgálják, mint a szülői bevonódás konkrét formáját. Az elemzésben egy határon átnyúló kérdőíves vizsgálat adatait elemeztük, melyet magyarországi, erdélyi és kárpátaljai, magyar anyanyelvű szülők körében végeztek (N=1002 fő).

Első kutatási kérdésünkkel kapcsolatban mind a kétváltozós elemzés, mind a regressziós eredmények azt mutatták, hogy a kérdőívet kitöltő szülők esetén nem volt megfigyelhető az anyák előnye az apákhoz képest a szülők önkéntességében. Ugyanakkor a szülőtársra vonatkozó adatok elemzése egyértelműen az anyák magasabb bevonódását mutatta, összhangban a szakirodalom (Crouter et al. 1993; Muller 1998; Kim – Hill 2015; Kim 2018; Brooks – Hodkinson 2022) azon állításával, hogy az anyai bevonódás az iskolai feladatokba általában is magasabb, mint az apai. Összességében tehát az első hipotézisünk csak részben igazolódott.

A többi háttérváltozó hatását tekintve (második kutatási kérdésünk) az eredmények azt is mutatták, hogy a motiváltabb (a kérdőívet kitöltő) szülők esetén inkább számítottak a szülők további egyéni jellemzői az önkéntességben. Az önkéntesség domináns státuszmodelljével (Smith 1994), és a szülők önkéntességére vonatkozó szakirodalommal (Barnett et al. 2020; DeCusati – Johnson 2004) összhangban a városi lakóhely, az egyház tanításainak követése, illetve a magasabb iskolai végzettség is növelte az önkéntesség előfordulását. Kimutattuk továbbá, hogy a magyarországi lakóhely is felhajtóerőt jelentett a motiváltabb szülők önkéntességére, bár kutatásunk nem reprezentatív a mintában szereplő országokra nézve. Ennek hátterében állhat, hogy az erdélyi, de különösen a kárpátaljai mintára igaz lehet Lili Wang és Didi Fahey (2010) megjegyzése, miszerint azok a szülők, akik olyan kultúrából érkeztek, ahol a tanárok játsszák a főszerepet a gyermekek oktatásában, nincsenek hozzászokva az iskolákban és az osztálytermekben végzett önkéntes munkához. Ezek a szülők ugyan otthon bevonódnak gyermekük tanulmányaiba, de az iskolai tevékenységeket a tanárok feladat- és hatáskörének tekintik.

A kevésbé motivált szülőtársak önkéntességét – legalábbis a kérdőívet kitöltő szülő elmondásában – viszont kevésbé befolyásolták a szülők egyéni jellemzői, továbbá itt megjelent az, a szakirodalomban is előforduló jelenség (Carter – Wojtkiewicz 2000), miszerint lánygyermekek esetén inkább bevonódik a szülő. Modellünkben a szülők családi állapota nem volt differenciáló tényező, ami összhangban áll a témában született kutatások eredményeivel, amelyek nem tudták egyértelműen kimutatni a családi állapot befolyásoló hatását (Nord et al. 1998; Pribesh et al. 2020). Hipotézisünkkel és a szakirodalommal (Gee 2011) szemben a gyerekek számának sem volt kimutatható hatása a regressziókban.

Erős hatása volt azonban akár a kitöltő szülők, akár a szülőtársak esetén az intézményi szintű változóknak (harmadik kutatási kérdés). Eszerint az általános iskolákban és az egyházi/alapítványi iskolákban gyakoribb a szülők önkéntessége, összhangban harmadik hipotézisünkkel és a

szakirodalommal (Coleman 1988; Nord et al. 1998; Walsh 2010; Bhargava – Witherspoon 2015; Lee 2019). Ez arra utal, hogy – ahogy Kocsis és szerzőtársai (2022) is kimutatták – a szülők általában az iskola felkérésére végeznek önkéntes tevékenységet, és ez feltehetőleg gyakoribb az egyházi és alapítványi iskolákban. Továbbá annak háttérében, hogy az általános iskolákban nagyobb a szülői bevonódás, mint középfolkon, az állhat, hogy – ahogy láttuk az elméleti részben – a gyermekek, életkoruk növekedésével, nem igénylik annyira a szülők jelenlétét az iskolában, és ez igaz lehet a szülők önkéntességére is.

Az apai bevonódás nemzetközi viszonylatban kimutathatóan pozitív hatásokat gyakorol a gyermek iskolai eredményességére (Wang – Sheikh-Khalil 2014; Kim – Hill 2015; Pribesh et al. 2020; Lazović et al. 2022). Mindezek ellenére a korábbi kutatásokból úgy tűnik, ez a potenciális felhajtóerő nagyrészt kihasználatlanul marad hazánkban (Imre 2015; Bacskai 2020; Csák 2023; Csák – Fényes 2023). Az apák iskolában való jelenlétének növelése révén a pedagógusoknak nagyobb rálátása lenne az adott gyermek családi háttérére, amely által hatékonyabb oktatást és mentorálást valósíthatnának meg. Az apák nagyobb bevonása az iskolai döntéshozatali folyamatokba szintén elősegíthetné az iskola jobb működését. Az apák gazdagíthatnák az iskola-család együttműködési fórumokat ötleteikkel és problémamegoldásaikkal, valamint az informális iskolai eseményeken való önkéntes munkájukkal is hozzájárulnának az jobb iskolai klímához és a magasabb szintű iskola-család együttműködéshez. Az iskolai önkéntes munka ráadásul alkalmas arra is, hogy a hátrányos helyzetű apák sikerélményhez jussanak, és jobb kapcsolatot alakítsanak ki a tanárokkal, valamint tudatosuljon bennük az iskola és az oktatás fontossága. Összességében tehát a nagyobb apai bevonódás a gyermek jobb iskolai eredményességét, kiegyensúlyozottabb fejlődést és családi klímát hozhat magával (Kosterman et al. 2004; Lamb 2010; Diniz et al. 2021), és ez a hatás az iskolai önkéntességen keresztül is érvényre juthat. Az apák fokozottabb gyermeknevelési részvétele ráadásul, úgy tűnik, maguknak az apáknak is igénye (Spéder 2011), így a populáció nagyobb elégedettségében is szerepet játszhat.

Kutatásunk rámutat arra is, hogy az iskolai önkéntességet erősen befolyásolják az iskola jellemzői (fenntartó, iskolatípus), és ahogy azt Kocsis és munkatársai (2022) kimutatták, a szülők az esetek többségében az iskola felkérésére végeznek önkéntes munkát. Mindezek miatt ugyan az iskola számára a szülők egyéni jellemzői adottságok, de övök a kezdeményező szerep, és mivel – ahogy adataink is mutatták – a kisebb, alapítványi, vagy egyházi intézményekben sikeresebb a szülők bevonása, ez a többi iskolatípusban is jó példa lehet, hiszen a szülők nagyobb bevonásából mind az iskola, mind a gyerekek profitálhatnak. Emellett fontos lenne az iskoláknak támogatni a szülők autonómiáját is, hogy több saját kezdeményezésű feladatot tudjanak felajánlani az iskolai felkérések mellett.

A kutatás egyik korlátja, hogy a szülők elérése nehéz feladat volt, ezért az iskolák kiválasztása során ugyan törekedtünk a reprezentativitásra az iskola fenntartója, típusa és tagozata szerint, de a szülők elérése hólabda módszerrel történt. További probléma, hogy a kutatás ugyan három országban zajlott,

de csak magyar anyanyelvű szülők körében, és nem reprezentál teljes országokat, továbbá a vizsgálat mindhárom országban regionális jellegű volt. További korlát, hogy a regressziós modelljeinknek gyenge a magyarázó ereje, bár a fő cél nem a szülői önkéntesség teljeskörű magyarázata volt, csak egy kiemelt változó, a szülő nemének hatása, néhány kontrollváltozó bevonása mellett. A kérdőív nem adott lehetőséget olyan változók bevonására, mint az iskola nyitottsága, hogy mennyire szerveznek vagy adnak egyáltalán lehetőséget önkéntes tevékenységekre, a szülő altruizmusra való hajlama és önkéntességének motivációi, illetve tájékozottsága az iskolai önkéntesség fontosságáról. További kutatási feladat lehet, hogy kvantitatív módszerrel mérjük az iskolai önkéntesség típusait, illetve, hogy mi az autonóm (saját elhatározásból születő) és a kontrollált (felkérésre születő) önkéntesség aránya. Kvalitatív kutatási kérdés lehetne továbbá, hogy mi a pontos oka, hogy a középiskolákban kevésbé gyakori a szülői önkéntesség, mint az általános iskolákban – hogy tényleg a serdülők önállósodási törekvése-e a fő akadály.

IRODALOM

Bacsikai Katinka (2020): Az iskola és a család kapcsolata. *Kapocs*, 3(2) pp. 13-22.

Bacsikai Katinka – Bencze Ádám – Dorogi Alexandra – Hegedűs Gabriella – Major Enikő – Rétháti Csilla – Pusztai Gabriella (2024): Implementing Parental Involvement to Improve Student Achievement in Hungary Schools: Patterns of Hidden Resources. *Eurasian Journal of Educational Research*, 109(109) pp. 198-213.

Barnett, Melissa – Paschall, Katherine – Mastergeorge, Ann – Cutshaw, Christina – Warren, Shannon (2020): Influences of Parent Engagement in Early Childhood Education Centers and the Home on Kindergarten School Readiness. *Early Childhood Research Quarterly*, 53(4) pp. 260-273.

DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ecresq.2020.05.005>

Bayley, Julie – Wallace, Louise Margaret – Choudhry, Kubra (2009): Fathers and parenting programmes: barriers and best practice. *Community Practitioner*, 82(4) pp. 28-31.

Behtoui, Alireza – Strömberg, Isabella (2020): Compensatory School Effects and Social Capital. *Social Sciences*, 9(11) pp. 193. DOI: <https://doi.org/10.3390/socsci9110193>

Bhargava, Sakshi – Witherspoon, Dawn (2015): Parental Involvement Across Middle and High School: Exploring Contributions of Individual and Neighborhood Characteristics. *Journal of Youth and Adolescence*, 44(9) pp. 1702-1719. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10964-015-0334-9>

Blau, Ina – Hameiri, Mira (2012): Teacher–families online interactions and gender differences in parental involvement through school data system: Do mothers want to know more than fathers about their children? *Computers and Education*, 59(2) pp. 701-709.

DOI: <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2012.03.012>

Blau, Ina – Hameiri, Mira (2017): Ubiquitous mobile educational data management by teachers, students and parents: Does technology change school-family communication and parental involvement? *Education and Information Technologies*, 22(3) pp. 1231-1247.

DOI: <https://doi.org/10.1007/s10639-016-9487-8>

Bogenschneider, Karen (1997): Parental Involvement in Adolescent Schooling: A Proximal Process with Transcontextual Validity. *Journal of Marriage and the Family*, 59(3) pp. 718.

DOI: <https://doi.org/10.2307/353956>

Brent, O. Brian (2000): Do Schools Really Need More Volunteers?1. *Educational Policy*, 14(4) pp. 494-510. DOI: <https://doi.org/10.1177/0895904800144003>

Brooks, Rachel – Hodkinson, Paul (2022): The distribution of ‘educational labour’ in families with equal or primary carer fathers. *British Journal of Sociology of Education*, 43(7) pp. 995-1011.

DOI: <https://doi.org/10.1080/01425692.2022.2114426>

Burgess, Adrienne – Davies, Jeremy (2020): Fathers and leave for parenting. How can we increase uptake? In: Karanika-Murray, Maria – Cooper, Cary (eds.): *Maintaining Work-Family Well-Being*. London: Routledge. pp. 62-71.

DOI: <https://doi.org/10.4324/9780429274336>

Carter, Rebecca – Wojtkiewicz, Roger (2000): Parental involvement with adolescents' education: Do daughters or sons get more help? *Adolescence*, 35(137) pp. 29-44.

Coco, Angela – Goos, Merrilyn – Kostogriz, Alex (2007): Tutor and Teacher Timescapes: Lessons from a Home-School Partnership. *The Australian Educational Researcher*, 34(1) pp. 73-87.

DOI: <https://doi.org/10.1007/BF03216851>

Coleman, James Samuel (1988): Social capital in the creation of human capital. *American Journal of Sociology*, 94 pp. 95-120. DOI: <https://doi.org/10.1093/oso/9780195159509.003.0007>

Crouter, A. C., McHale, S. M., & Bartko, W. T. (1993). Gender as an organizing feature in parent-child relationships. *Journal of Social Issues*, 49(3), 161-174. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1993.tb01174.x>

Csák Zsolt (2023): Types of Fathers' Home-based and School-based Involvement in a Hungarian Interview Study. *Central European Journal of Educational Research*, 5(1) pp. 95-103.

DOI: <https://doi.org/10.37441/cej/2023/5/1/12047>

Csák Zsolt – Fényes Hajnalka (2023): Az apák iskolával kapcsolatos bevonódása és az ezt befolyásoló tényezők egy interjú kutatás tükrében. *Iskolakultúra*, 33(8) pp. 19-35.

DOI: <https://doi.org/10.14232/iskkult.2023.8.19>

Csók Cintia – Pusztai Gabriella (2022): Parents' and Teachers' Expectations of School Social Workers. *Social Sciences*, 11(10) pp. 487. DOI: <https://doi.org/10.3390/socsci11100487>

Decusati, Cheryl Porter – Johnson, James (2004): Parents as classroom volunteers and kindergarten students' emergent reading skills. *The Journal of Educational Research*, 97(5) pp. 235-247.

DOI: <https://doi.org/10.3200/JOER.97.5.235-247>

Diniz, Eva – Brandão, Tânia – Monteiro, Lígia – Veríssimo, Manuela (2021): Father Involvement During Early Childhood: A Systematic Review of the Literature. *Journal of Family Theory & Review*, 13(1) pp. 77-99. DOI: <https://doi.org/10.1111/jftr.12410>

Dusa Ágnes – Markos Valéria – Engler Ágnes – Várfalvi Marianna (2019): Szülés és születés – A szülés élményének megítélése, lehetséges okok és következmények. *Kapocs*, 2(3-4) pp. 26-51.

Engler Ágnes – Markos Valéria – Dusa Ágnes (2021): Szülői segítségnyújtás a jelenléti és távolléti oktatás idején. *Educatio*, 30(1) pp. 72-87. DOI: <https://doi.org/10.1556/2063.30.2021.1.6>

Engler Ágnes – Markos Valéria – Major Enikő (2022): Gyermekvállalási tervek a párkapcsolati jellemzők tükrében. *Kapocs*, 5(1) pp. 10-21.

Epstein, L. Joyce (2010): School, Family Community, Partnerships – Caring for the Children We Share *Kappan Magazine*, 92(3) pp. 81-95. DOI: <https://doi.org/10.1177/003172171009200326>

Fagan, Colette – Norman, Helen (2016): Which Fathers Are Involved in Caring for Preschool-Age Children in the United Kingdom? A Longitudinal Analysis of the Influence of Work Hours in Employment on Shared Childcare Arrangements in Couple Households. In Ruspini E. – Crespi I. (eds.), *Balancing*

Work and Family in a Changing Society: The Fathers' Perspective. London: Palgrave Macmillan, pp. 83-98.

Fényes Hajnalka – Pusztai Gabriella (2020): Nemi szereppatitúdok és vallásosság a felsőoktatási hallgatók körében. *Szociológiai Szemle*, 30(3) pp.49–69.

DOI: <https://doi.org/10.51624/SzocSzemle.2020.3.3>

Froiland, John Mark – Davison, Mark (2014): Parental expectations and school relationships as contributors to adolescents' positive outcomes. *Social Psychology of Education*, 17(1) pp. 1–17.

DOI: <https://doi.org/10.1007/s11218-013-9237-3>

Gee, Laura (2011): The Nature of Giving Time to Your Child's School. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 1 pp. 552-565. DOI: <https://doi.org/10.1177/0899764010362116>

Georgiou, Stelios (1996): Parental involvement: Definition and outcomes. *Social Psychology of Education*, 1 pp. 189–209. DOI: <https://doi.org/10.1007/BF02339890>

Gibbs, Benjamin – Marsala, Miles – Gibby, Ashley – Clark, Miriam Alder, Craig – Hurst, Bryce – Steinacker, Dustin – Hutchison, Brent (2021): "Involved Is an Interesting Word": An Empirical Case for Redefining School-Based Parental Involvement as Parental Efficacy. *Social Sciences*, 10(5) pp. 156.

DOI: <https://doi.org/10.3390/socsci10050156>

Grau-Grau, Marc (2020): Return-to-work for fathers. A Group with specific needs? In: Karanika-Murray, Maria – Cooper, Cary (eds.): *Maintaining Work-Family Well-Being*. London: Routledge. pp. 50-61.

Guo, Xiaolin – Lv, Bo – Zhou, Huan – Liu, Chunhui – Liu, Juan – Jiang, Kexin – Luo, Liang (2018): Gender Differences in How Family Income and Parental Education Relate to Reading Achievement in China: The Mediating Role of Parental Expectation and Parental Involvement. *Frontiers in Psychology*, 9 pp. 783. DOI: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.00783>.

Gutman, Leslie Morrison – Eccles, Jacquelynne (1999): Financial Strain, Parenting Behaviors, and Adolescents' Achievement: Testing Model Equivalence between African American and European American Single- and Two-Parent Families. *Child Development*, 70(6) pp. 1464–1476.

DOI: <https://doi.org/10.1111/1467-8624.00106>

Hill, Nancy - Tyson, Diana (2009): Parental involvement in middle school: A meta-analytic assessment of the strategies that promote achievement. *Developmental Psychology*, 45(3) pp. 740–763. <https://doi.org/10.1037/a0015362>

Hoover-Dempsey, Kathleen – Sandler, M. Howard (1997): Why do parents become involved in their children's education? *Review of Educational Research*, 67(1) pp. 3–42.

DOI: <https://doi.org/10.3102/00346543067001003>

Hrabéczy Anett – Ceglédi Tímea – Bacskai Katinka – Pusztai Gabriella (2023): How Can Social Capital Become a Facilitator of Inclusion? *Education Sciences*, 13(2), pp. 109.

DOI: <https://doi.org/10.3390/educsci13020109>

Imre Nóra (2015): A szülői részvétel formái és hatása a tanulói eredményességre. In: Arató F. (szerk.): *Horizontok – A pedagógusképzés reformjának folytatása* Pécs: Pécsi Tudományegyetem BTK PTE Neveléstudományi Intézet, pp. 127-139.

Imre Nóra (2017): *A szülői részvétel szerepe a tanulók iskolai pályafutásának alakulásában*. Budapest: Eötvös Lóránd Tudományegyetem. DOI: <https://doi.org/10.15476/ELTE.2017.070>

Jordan, Ana (2009): 'Dads aren't Demons. Mums aren't Madonnas.' Constructions of fatherhood and masculinities in the (real) Fathers 4 Justice campaign. *Journal of Social Welfare and Family Law*, 31(4) pp. 419–433. DOI: <https://doi.org/10.1080/09649060903430280>

Kilger, Magnus (2020): Dad as a Coach: Fatherhood and Voluntary Work in Youth Sports. *Education*

- Sciences*, 10(5), 132. DOI: <https://doi.org/10.3390/educsci10050132>
- Kim, Sung Won (2018): How and why fathers are involved in their children's education: Gendered model of parent involvement. *Educational Review*, 70(3) pp. 280–299. DOI: <https://doi.org/10.1080/00131911.2017.1311304>
- Kim, Sung Won – Hill, Nancy (2015): Including fathers in the picture: A meta-analysis of parental involvement and students' academic achievement. *Journal of Educational Psychology*, 107(4) pp. 919–934. DOI: <https://doi.org/10.1037/edu0000023>
- Kocsis Zsófia – Markos Valéria – Fazekas Elek – Pusztai Gabriella (2022): Az önkéntesség, mint a szülők iskolai bevonódásának egy formája – szisztematikus szakirodalmi elemzés eredményeinek bemutatása. *Önkéntes Szemle*, 2(4) pp. 57–87. DOI: <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2022.4.57-87>.
- Kosterman, Rick – Haggerty, Kevin – Spoth, Richard – Redmond, Cleve (2004): Unique Influence of Mothers and Fathers on Their Children's Antisocial Behavior. *Journal of Marriage and Family*, 66(3) pp. 762–778. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.0022-2445.2004.00051.x>
- Kovács Karolina – Dan Beáta – Hrabéczy Anett – Bacskai Katinka – Pusztai Gabriella (2022): Is Resilience a Trait or a Result of Parental Involvement? The Results of a Systematic Literature Review. *Education Sciences*, 12(6) pp. 372. DOI: <https://doi.org/10.3390/educsci12060372>
- Kovács Karolina – Oláh Ádám – Pusztai Gabriella (2024): The role of parental involvement in academic and sports achievement. *Heliyon*, 10(2). DOI: <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2024.e24290>
- Lai, Yuk Ching (2020): Invisible fathers' voices about the integrated programme implemented in mainstream child care centres in Hong Kong: Implications for educational change. *Educational Review*, 72(1) pp. 23–40. DOI: <https://doi.org/10.1080/00131911.2018.1481017>
- Lamb, Michael (2010): *The Role of the Father in Child Development*. New Jersey: John Wiley & Sons.
- Lannert Judit – Szekszárdi Júlia (2015): Miért nem érti egymást szülő és pedagógus? *Iskolakultúra*, 25(1) pp. 15–34. DOI: <https://doi.org/10.17543/ISKKULT.2015.1.15>
- Lazović, Nataša – Krulj, Jelena – Vidosavljević, Slađana – Marković, Emilija (2022): The Correlation Between Father Involvement and The Academic Achievement of Their Children: Meta-Analysis. *International Journal of Cognitive Research in Science, Engineering and Education*, 10(3) pp. 53–60. DOI: <https://doi.org/10.23947/2334-8496-2022-10-3-53-60>
- Lee, Hyunah (2019): An Exploratory Analysis of the Factors Associated with Fathers' School Involvement in South Korea. *Journal of Child and Family Studies*, 28(3) pp. 839–850. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10826-018-01307-2>
- Lemmer Eleanor (2007). Parent involvement in teacher education in South Africa. *International Journal about Parents in Education*, 1(0) pp. 218–229.
- Major, Enikő (2023): Parent-Teacher Communication from the Perspective of the Educator. *Central European Journal of Educational Research*, 5(2) pp. 13-24. DOI: <https://doi.org/10.37441/cejer/2023/5/2/13281>
- Malluhi, Hekmat Hazar – Alomran, Nayel Musa (2019): Family Volunteers as Alternative Future Resources: School Leaders' Beliefs and Practices. *International Journal of Emerging Technologies in Learning*, 14(10) pp. 88–115. DOI: <https://doi.org/10.3991/ijet.v14i10.10189>
- Miller, Kyle – Arellanes, Jordan – James, Lakeesha (2022): Support Father Engagement: What Can We Learn from Fathers? *Journal of Family Diversity in Education*, 4(2), pp. 95-114. DOI: <https://doi.org/10.53956/jfde.2022.151>
- Muller, Chandra (1998): Gender Differences in Parental Involvement and Adolescents' Mathematics Achievement. *Sociology of Education*, 71(4) pp. 336–356. DOI: <https://doi.org/10.2307/2673174>
- Myers, Jarrod (2022): *Parent Volunteers and COVID-19: Balancing Necessity, Enthusiasm, and Caution*.

Capstone Projects and Master's Theses.1307.

https://digitalcommons.csumb.edu/caps_thes_all/1307 Letöltve: 2024.07.01

Nord, Christine Winqvist – Brimhall, DeeAnn – West, Jerry (1998): Dads' involvement in their kids' schools. *The Education Digest*, 63(7) pp. 29–35.

Norman, Helen (2017). Paternal involvement in childcare: How can it be classified and what are the key influences? *Families, Relationships and Societies*, 6(1) pp. 89–105.

DOI: <https://doi.org/10.1332/204674315X14364575729186>

OECD (2019). *PISA 2018 Results (Volume III): What School Life Means for Students' Lives*. PISA, OECD Publishing. DOI: <https://doi.org/10.1787/acd78851-en>

Pepe, Alessandro – Addimando, Loredana (2014): Teacher-parent relationships: Influence of gender and education on organizational parents' counterproductive behaviors. *European Journal of Psychology of Education*, 29(3) pp. 503–519. DOI: <http://dx.doi.org/10.1007/s10212-014-0210-0>

Pribesh, Shana – Carson, Jane Smith – Dufur, Mikaela – Yue, Yuanyuan – Morgan, Kathy (2020): Family Structure Stability and Transitions, Parental Involvement, and Educational Outcomes. *Social Sciences*, 9(12) pp. 229. DOI: <https://doi.org/10.3390/socsci9120229>

Pusztai Gabriella – Demeter-Karászi Zsuzsanna – Csonka Éva – Bencze Ádám – Major Enikő – Szilágyi Edit – Bacskai Katinka (2024): Patterns of parental involvement in schools of religious communities. A systematic review. *British Journal of Religious Education*, 46(4) pp. 1–20.

DOI: <https://doi.org/10.1080/01416200.2024.2315550>

Pusztai Gabriella – Fényes Hajnalka (2022): Religiosity as a Factor Supporting Parenting and Its Perceived Effectiveness in Hungarian School Children's Families. *Religions*, 13(10) pp. 945.

DOI: <https://doi.org/10.3390/rel13100945>

Smith, David Horton (1994): Determinants of voluntary association participation and volunteering: A literature review. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 23(3) pp. 243-263.

DOI: <https://doi.org/10.1177/089976409402300305>

Snyder, Mark – Omoto, M. Allen (2008): Volunteerism: Social issues perspectives and social policy implications. *Social issues and policy review*, 2(1) pp. 1-36. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1751-2409.2008.00009.x>

Spéder Zsolt (2011): Ellentmondó elvárások között... Családi férfiszerepek, apaképek a mai Magyarországon. In: Nagy I. – Pongrácz T. (szerk.): *Szerepváltozások: Jelentés a nők és férfiak helyzetéről*. Budapest: TÁRKI, pp. 207–228.

Sztáray Kézdy Éva – Drjenovszky Zsófia (2021): Gondoskodásviszonyok a gyermekükkel otthon lévő apák családjában Magyarországon. *socio.hu Társadalomtudományi Szemle*, 11(4) pp. 138–161.

DOI: <https://doi.org/10.18030/socio.hu.2021.4.138>

Takács Judit (2017): Aktívan törődő apák Magyarországon. *Szociológiai Szemle*, 27(3) pp. 104–126.

Tódor Imre (2023). The Impact of Secondary School Students' Perceived Parenting Values on School Choice. *Central European Journal of Educational Research*, 5(2) pp.37-43.

DOI: <https://doi.org/10.37441/cej/2023/5/2/13272>

Walsh, Patrick (2010): Is parental involvement lower at larger schools? *Economics of Education Review*, 29(6) pp. 959–970. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.econedurev.2010.04.003>

Wang, Lili – Fahey, Didi (2011). Parental volunteering: The resulting trends since no child left behind." *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 40(6), pp. 1113-1131.

DOI: <https://doi.org/10.1177/0899764010386237>

Wang, Ming-Te – Sheikh-Khalil, Salam (2014): Does Parental Involvement Matter for Student

Achievement and Mental Health in High School? *Child Development*, 85(2) pp. 610–625.

DOI: <https://doi.org/10.1111/cdev.12153>

Warrington, Molly (2013): Challenging the status quo: The enabling role of gender sensitive fathers, inspirational mothers and surrogate parents in Uganda. *Educational Review*, 65(4) pp. 402–415.

DOI: <https://doi.org/10.1080/00131911.2012.689274>

Wilson, John (2000): Volunteering. *Annual Review of Sociology*, 26 pp. 215–240.

DOI: <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.26.1.215>

Xu, Min – Kushner Benson, Susan – Mudrey-Camino, Renee – Steiner, P. Richard (2010): The relationship between parental involvement, self-regulated learning, and reading achievement of fifth graders: A path analysis using the ECLS-K database. *Social Psychology of Education*, 13(2) pp. 237–269.

DOI: <https://doi.org/10.1007/s11218-009-9104-4>